

Aleksandra KOWALCZYK
Wyższa Szkoła Gospodarki
Bydgoszcz, Polska

PREFERENCJE DŹWIĘKÓW W KRAJOBRAZIE

WPROWADZENIE

Przedstawione poniżej poglądy na preferencje dźwięków w krajobrazie są wynikiem analizy literatury przedmiotu oraz badań ankietowych percepcji wielozmysłowej krajobrazów mieszkańców Albanii, Australii (Aborygeni), Chin, Hiszpanii, Iranu, USA (Kalifornia), Mongolii, Polski, Rosji (rejon południowego Uralu) oraz Japonii.

Liczebność badanych w poszczególnych państwach była różna (40 do 71 osób), zatem badania te uznać można jedynie za pilotażowe. Ich wyniki są zaledwie prawdopodobieństwem stanu, jednak dowód „katastrofy nieskończonej regresji von Neumanna” wskazuje na to, że zawsze będziemy skazani na niepewność i nieoznaczoność, której kres położyć może dopiero świadomość obserwatora.

Celem badań było poznanie wpływu sygnałów dźwiękowych, wytwarzanych przez elementy i zjawiska występujące w różnych typach krajobrazu (strefach klimatycznych) oraz w różnych społecznościach kulturowych, na jakość odczuć-emocji (stanów psychicznych) pozytywnych bądź negatywnych.

Koncepcja percepcji wielozmysłowej krajobrazów (krajobrazu multisensorycznego) opiera się na następujących założeniach:

- istnieje system percepcyjny – żaden receptor nie działa samodzielnie (Damasio, 2000);
- percepcja obejmuje również to, czego nie można bezpośrednio dostrzec, co nie dociera do świadomości;
- percepcja jest procesem twórczym, polegającym na aktywnym odbiorze, analizie oraz interpretacji zjawisk zmysłowych. W procesie tym nadchodzące sygnały zmysłowe są przetwarzane w sposób zgodny z nabytym wcześniej doświadczeniem;
- badanie wielozmysłowej percepcji przestrzeni geograficznej, w tym krajobrazów, polega na badaniu odczuć-emocji (stanów psychicznych) wywoła-

nych cechami elementów krajobrazu oraz zjawiskami w nim występującymi i postrzeganymi poszczególnymi zmysłami:

wzrokiem – estetyka, kształt, światło, barwa itd.;

słuchem – sygnały dźwiękowe;

czuciem skórny – otoczenie fizyczne, temperatura, wiatr;

zmysłem węchu – związki chemiczne (Kowalczyk, 2007a, b).

Badania wskazują, że mózg bardziej zajmuje się bodźcami wzrokowymi niż innymi – wzrokowo pozyskujemy ok. 85% informacji płynących z przestrzeni geograficznej (kolejnym jest słuch z ok. 7% sygnałów) (Kowalczyk, 1992). Według Młodkowskiego (1998) rola zmysłów jest następująca: wzrok – 87%, słuch – 7%, węch – 3,5%, dotyk – 1,5%, smak – 1,0%.

Podsumowując, można przytoczyć słowa Churchlanda: „świadomość zbiera i scala sygnały pochodzące z szeregu podstawowych modalności sensorycznych w pojedyncze sensoryczne doznanie” (Churchland, 2002, s. 236).

Nie negując indywidualności percepcji założyć można, że pewne cechy elementów krajobrazu i zachodzących w nim zjawisk są przez ludzi powszechnie akceptowane lub odrzucane, co wynika z potrzeb zachowania życia i prokreacji. Z drugiej jednak strony zróżnicowanie środowiska życia różnych grup ludzkich oraz wytworzona przez nie kultura musi mieć wpływ na ocenę zjawisk zachodzących w środowisku/otoczeniu. Uwarunkowania kulturowe percepcji bada antropologia zmysłowa, jednak stosowane dotychczas metody tych badań nie pozwalają wyciągać jednoznacznych wniosków (Herzfeld, 2002, s. 339).

ZNACZENIE DŹWIĘKÓW W KRAJOBRAZIE ORAZ ZRÓŻNICOWANIE ICH PERCEPCJI

Etnomuzykolog Stefan Feld badający rolę dźwięku w myśli i wykonaniach klasyfikacyjnych ludu Kaluli z Papui Nowej Gwinei stwierdził, że słuch jest dla badanych przez niego ludzi zmysłem o największej wadze kulturowej, odpowiedzialnym za tworzenie relacji społecznych i struktur organizujących emocje (za Herzfeldem, 2002, s. 343).

Dźwięki w przestrzeni geograficznej spełniają wielorakie funkcje, między innymi:

- są nośnikiem informacji w przestrzeni o elementach ją wypełniających oraz zachodzących w niej procesach i zjawiskach,
- pozwalają przeżyć,
- wzbogacają życie,
- spełniają rolę kulturotwórczą.

W branych tu pod uwagę badaniach respondentom zadano dwa pytania dotyczące dźwięków:

„Jakie dźwięki w krajobrazie sprawiają im przyjemność?”

„Jakie dźwięki w krajobrazie są dla nich przykre?”

Odpowiedzi na pytania przedstawiono w poniższych tabelach.

Tab.1. Dźwięki w krajobrazie sprawiające przyjemność [%]

Tab.1. Pleasant sounds in landscape [%]

Państwo	Albania	Australia (Aborygeń)	Chiny	Hiszpania	Iran	USA (Kalifornia)	Mongolia	Polska	Rosja	Japonia
Rodzaj dźwięków										
Śpiew, ćwierkanie ptaków	47.7	37.5	48.9	40.0	42.0	33.0	60.0	90.9	55.9	60.5
Szum płynącej rzeki, strumienia	8.7	11.5	67.3	25.0	30.4	16.6	28.8	21.2	20.3	15.5
Szum oceanu, morza, fal		30.8	16.6	5.0	12.5	16.6		27.3	22.0	26.7
Szum deszczu						4.6			6.8	
Szum drzew, liści na drzewach			2.0		5.5	6.3	3.8	24.2	13.6	2.8
Szum lasu			12.2	5.0	3.6			12.1	18.6	
Szum wiatru, wiatorku		26.9	18.4							12.7
Rechotanie żab			2.0		1.8			21.2	5.1	
Cykanie świerszcza								9.1		
Śpiew dzieci, śpiew ludzi		3.8					11.5			
Cisza	3.0			5.0						1.4
Szum zboża, szum trawy								6.0		
Odgłosy stada koni, jeleni							3.8			
Odgłosy zwierząt							11.5			
Szum wodospadu			6.1		10.7					
Muzyka			6.1							
Odgłosy dalekich grzmotów										2.8
Wszystkie dźwięki natury										2.8

Najbardziej lubianym dźwiękiem w krajobrazie, często wymienianym przez reprezentantów wszystkich badanych społeczności, jest śpiew ptaków (tylko Chińczycy na pierwszym miejscu umieścili szum rzeki, strumienia). Śpiew ptaków jest dźwiękiem przyjemnym, poprawiającym nastrój u znacznej części badanej populacji Europejczyków (od 40% wskazań wśród Hiszpanów, poprzez 47.75% Albańczyków i 55.9% Rosjan po aż 90.9% Polaków) i mieszkańców Azji (42% w Iranie, 60% w Mongolii i 60.5% w Japonii). Na stepach Mongolii głosy ptaków są tak powszechne i intensywne, że nie można nie zwracać na nie uwagi, występują w krajobrazie od

rana do zachodu słońca, są integralną częścią percepcji krajobrazu. Nieco mniej śpiew ptaków lubią Aborygeni – 37.5% i Kalifornijczycy – 33.0%.

W rankingu ulubionych dźwięków w krajobrazie drugie miejsce zajmuje szum płynącej rzeki (strumienia). Najchętniej słuchają go Chińczycy (aż 67.3% wskazań) oraz Irańczycy (30.4%), Mongołowie (28.8%), Hiszpanie (25%), Polacy (21.2%) i Rosjanie (20.3%). Wiele przyjemności dostarcza badanym szum fal morskich, szczególnie Aborygenom (30.8%), Polakom (27.3%), Japończykom (26.7%) i Rosjanom (22%). Przyjemne odczucia wywołuje dźwięk spokojnego, lekkiego wiatru u Aborygenów (26.9%), Chińczyków (18.4%) i Japończyków (12.7%). Dźwięki, których źródłem są drzewa wymieniają jako przyjemne (głównie) Chińczycy, Polacy, i Rosjanie, natomiast w percepcji Albańczyków i Aborygenów wydają się one mało istotne. Odgłosy zwierząt, ludzi oraz koni i jeleni pozytywnie odbierają Mongołowie, szum zboża i cykanie świerszcza (tylko) Polacy, rechot żab – Polacy, Rosjanie, Chińczycy oraz Irańczycy.

Odpowiadający na pytania wymieniają również jako przyjemne takie dźwięki, których preferencje wydają się być uwarunkowane kulturą – śpiew dzieci i ludzi w Mongolii, muzyka (cicha muzyka w pagodach i ich otoczeniu) w Chinach.

Występowanie w krajobrazie dźwięków wywołujących u mieszkańców odczucia radości, zadowolenia, przyjemności jest uwarunkowane (głównie) cechami środowiska przyrodniczego (obecnością składowych krajobrazu oraz zachodzącymi w nich procesami) oraz kulturą jaką społeczność wytworzyła. Ten zdroworozsądkowy wniosek może budzić wątpliwości z powodu odpowiedzi Irańczyków i Mongołów (zamieszkują tereny stepowe, na których sporadycznie występują rzeki i strumienie, a wody płynię w nich mało, dlatego dźwięk może być bardzo słabo słyszalny). Ale może ankietowani wyrażają swe pragnienia? Dźwięki są dla nich atrakcyjne (przyjemne) ze względu na swą rzadkość, „egzotykę”.

Przestrzeń geograficzna, w tym krajobraz, jest również źródłem dźwięków, które budzą lęk, są uciążliwe dla zdrowia fizycznego i psychicznego lub wywołują przykre wspomnienia. Rejestr dźwięków przykrych dla reprezentantów poszczególnych społeczności przedstawia tab.2.

Wymieniane przez ankietowanych dźwięki w krajobrazie mogą informować o niebezpieczeństwie, powodować nieprzyjemne skojarzenia oraz mogą być przykre ze względu na brak porządku i harmonii lub nadmierne natężenie (hałas).

Tab. 2. Dźwięki przykre w krajobrazie [%]

Tab.2. Unpleasant sounds in landscape [%]

Rodzaj dźwięku (słowa klucze) 7	Kraj									
	Albania	Australia	Chiny	Hiszpania	Iran	Kalifornia	Mongolia	Polska	Rosja	Japonia
Hałas komunikacyjny, samochodowy	5.0	16.0		35.0	3.6	8.3		55.2	5.1	11.3
Hałas miejski	12.0		61.2	10.0	5.5	6.2	3.8	13.8	5.1	
Dźwięki mechaniczne – pracujących silników,		50.0	6.1		3.6			39.9	3.4	2.8
Skowyt psa	6.5		6.5					6.9		
Odgłosy padającego deszczu			2.0		14.5			3.4	1.7	
Odgłosy burzy i odgłosy z nią związane (grzmoty)		6.7			10.7	4.2	23.5	10.3	20.0	45.0
Żałosne skomlenie zwierząt (płacz zwierząt), głosy cierpiących zwierząt						4.2		6.9	10.2	1.4
Brzęczenie owadów			2.0					10.3	15.2	4.2
Wycie wiatru, świst wiatru			32.6		7.3	18.7	51.9	3.4	5.1	16.9
Skrzypienie drzew						4.2			6.8	
Głosy dużych ptaków (wrony, sowy, dzięcioła)			2.2		7.1	4.2			10.2	
Burza na oceanie		6.7								1.4
Wiatr w lesie		10.0								
Głośna muzyka; głośne dźwięki	19.4	16.7			3.6	4.2				2.8
Pogrzebowa muzyka	27.0									
Wycie wilków							11.7			
„Straszne” nieznanne dźwięki							5.8			
Odgłosy nieprzyjaznych, dzikich zwierząt				5.0	7.2	2.1	11.5			
Głośny krykiet						4.2				
Bijatyka, walka	5.1					6.2				0.0
Odgłosy broni						4.2			5.1	
Płacz, kłótnia, krzyki, wrzaski						6.2			8.5	1.4

Rodzaj dźwięku (słowa klucze)	Kraj									
	Albania	Australia	Chiny	Hiszpania	Iran	Kalifornia	Mongolia	Polska	Rosja	Japonia
Syreny samochodów strażackich, policyjnych	15.0					6.2				
Głośne rozmowy										5.6
Każdy hałas										7.0
Dźwięk komputera										1.4
Dźwięk trzęsienia ziemi										1.4

Hałas komunikacyjny, techniczny i ogólnie miejski jest najczęściej wymieniany jako przykry przez Polaków (55.2%), Hiszpanów (35%), Aborygenów (50%) i Japończyków (11.3%). Natomiast wśród Irańczyków, Mongołów i Rosjan największy lęk budzą dźwięki związane z gwałtownymi zjawiskami pogodowymi: burza, grzmoty, wichury. Dla mieszkańców Uralu najbardziej przykre są głosy cierpiących zwierząt, oraz dźwięki owadów i dużych ptaków leśnych.

Dla Chińczyków najbardziej przykrymi dźwiękami wydają się być odgłosy miasta, szczególnie hałas komunikacyjny oraz „wycie”, świst wiatru (tajfuny), u Kalifornijczyków lęk budzą odgłosy wystrzałów, kłótnie i krzyki ludzi, zaś u Albańczyków „pogrzebowa muzyka”, głośna muzyka oraz syreny samochodów strażackich i policyjnych. Na pytanie o przykre dźwięki w krajobrazie 4.2% Japończyków odpowiedziało, że nie ma dla nich przykrych dźwięków, a 8.4% udzieliło odpowiedzi „nie wiem”.

PODSUMOWANIE

Na podstawie tak mało licznych grup badanych osób trudno wysnuwać jakieś uprawnione wnioski. Pokusić się można jedynie o stwierdzenie, że ankietowani postrzegają w krajobrazie łącznie 46 kategorii dźwięków, przy czym więcej jest rodzajów dźwięków o charakterze negatywnym (28) niż pozytywnym (18).

Poniższe zestawienie (Tab. 3.) informuje, że najczęściej kategorii dźwięków wymieniają Japończycy (22) oraz Rosjanie i Amerykanie (po 19), a także Polacy (18). Najmniej wrażliwi na dźwięki są Hiszpanie wymieniający łącznie zaledwie 8 kategorii dźwięków.

Najwięcej dźwięków ocenianych dodatnio postrzegają Chińczycy (9) oraz Polacy i Rosjanie (po 8), najmniej Albańczycy (zaledwie 3), a także Aborygeni, Hiszpanie i Amerykanie (po 5).

Dźwięki przykre w odbiorze wykazują większe zróżnicowanie – w poszczególnych społeczeństwach postrzegane jest od 3 (Hiszpania) do 12 (Rosja) a nawet 14 (USA, Japonia) kategorii dźwięków. Polacy dostrzegają 10 rodzajów dźwięków odbieranych negatywnie.

Tab. 3. Liczebność rodzajów dźwięków ocenianych pozytywnie i negatywnie w poszczególnych społeczeństwach

Tab.3. Number of sounds that are estimated as favourable and negative in particular societies

Kraj	Ogółem	Albania	Australia	Chiny	Hiszpania	Iran	USA	Mongolia	Polska	Rosja	Japonia
Liczba ankietowanych	468	44	40	49	20	56	48	51	30	59	71
Liczba rodzajów dźwięków pozytywnych	18	3	5	9	5	7	5	6	8	7	8
Liczba rodzajów dźwięków negatywnych	28	7	6	7	3	9	14	6	10	12	14
Liczba kategorii dźwięków ogółem	46	10	11	16	8	16	19	12	18	19	22

Źródłem przykrych dźwięków może być komunikacja miejska, tłok ogólnie hałas miejski i sprzęt techniczny oraz „groźne” dla życia zjawiska atmosferyczne. Przykre dźwięki mogą również wynikać z negatywnych doświadczeń (Albania, Kalifornia), które są uwarunkowane systemami politycznymi oraz kulturą. Natomiast w Mongolii źródła przykrych dźwięków tkwią w przestrzeni geograficznej i warunkach życia – „rozsiane” po stepie samotne jurty oraz bogactwo często niebezpieczne dla ludzi zwierząt.

Na podstawie wyników badań można wnioskować, że dźwięki o zabarwieniu negatywnym są wynikiem działań człowieka, cech środowiska przyrodniczego i procesów w nim zachodzących oraz stosunku człowieka do zwierząt.

Na podstawie otrzymanych wyników badań można wnioskować, że przestrzeń geograficzna w badanych krajach dostarcza ich mieszkańcom więcej dźwięków wywołujących emocje negatywne (28) niż emocje pozytywne (18).

Przedstawione wyniki ze względu na: bardzo niską liczebność ankietowanych, czas trwania badań (5 lat) i różnice językowe (badania prowadzono w kilku językach: angielskim – Aborygeni, Kalifornia, Japonia, Iran; esperanto: Albania, Chiny oraz hiszpańskim, rosyjskim i polskim) mogą tylko informować, że percepcja dźwięków przestrzeni geograficznej może być uwarunkowana doświadczeniem, cechami środowiska przyrodniczego i kulturą. Wydaje się, że pośredni wpływ na

percepcję dźwięków mają również systemy polityczne. Temat wymaga dalszych interdyscyplinarnych badań. Przeprowadzone badania dały więcej pytań niż odpowiedzi.

LITERATURA

- Churchland P. M., 2002: Mechanizm rozumu, siedlisko duszy. Filozoficzna podróż w głąb mózgu. Fundacja Alethia, Warszawa.
- Damasio A. R., 2000: Tajemnica świadomości. Jak ciało i emocje tworzą świadomość. Dom Wydawniczy Rebis, Poznań.
- Herzfeld M., 2002: Antropologia. Praktykowanie teorii w kulturze i społeczeństwie. (przekł.): M. M. Piechaczek. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- Kowalczyk A., 1992: Badanie spostrzegania krajobrazu multisensorycznego – podstawą kształtowania obszarów rekreacyjnych. WSP, Bydgoszcz.
- Kowalczyk A., 2007a: Wpływ zmian struktury krajobrazu na jego atrakcyjność turystyczną. Wyd. Naukowe Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Kowalczyk A., 2007b: Percepcja przestrzeni geograficznej [w:] РЕКРЕАЦИОННОЕ ПРИПОДОЛЗОВАНИЕ, ТУРИЗМ И УСТОЙЧИВОЕ РАЗВИТИЕ РЕГИОНОВ. Materiały Międzynarodowej naukowo-praktycznej Konferencji Издательственного Алтайского государственного университета, Барнаул .
- Młodkowski J., 1998: Aktywność wizualna człowieka. Wyd. Naukowe PWN, Warszawa – Poznań.

SUMMARY

SOUND PREFERENCES IN LANDSCAPE

The article comprises an analysis of the results of survey research, which were carried out in selected countries belonging to the moderate area, and concerning preferences of sounds emitted in geographical space and perceived by its inhabitants. All respondents perceived the sounds which were elements of nature as nice, except for unknown sounds and the ones associated with danger. Unpleasant feelings resulted from the sounds made by mechanical devices and dangerous natural phenomena. Very loud conversations and shouts are also unpleasant for people. Preferences of sound signals in geographical space are conditioned by the natural environment, culture and indirectly by political systems.